

ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАР АСОСИДА ОЗИҚ-ОВҚАТ МАҲСУЛОТЛАРИ РАҚОБАТ УСТУНЛИГИНИ БОШҚАРИШНИНГ МЕТОДИК АСОСЛАРИ

Абдуллаев Акмалжон Анварович

Бухоро давлат университети магистранти

Бугунги кунда, ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда, истеъмолчиларни озиқ-овқат билан таъминлашга қаратилган барча тадбирлар расмий идоралар томонидан фуқароларга кўрсатиладиган асосий хизматлар доирасида амалга оширилади. Шу сабабли, озиқ-овқат хавфсизлиги занжирида истеъмолчиларнинг ошхонасигача ишлаб чиқаришнинг барча босқичларини кузатиб бориш жуда муҳимдир.

Бугунги кунда бутун дунё бўйлаб одамлар бозорга киритилган озиқ-овқат маҳсулотларининг хавфлилиги ва озуқавий қиймати ҳақида қайғурмоқдалар ва бу масалаларга илгаригидан кўпроқ қизиқишмоқда. Шу билан бирга, давлат идораларининг озиқ-овқат хавфсизлиги ва одамларни ҳимоя қилишга бўлган талаблари ортиб бормоқда.

Яқин ва узоқни билмасдан мамлакатлар ўртасидаги савдо айирбошлашнинг ўсиши билан дунё бутун дунёда ишлаб чиқарилган озиқ-овқат маҳсулотларининг тезкорлиги ва янгилиги билан озиқ-овқат савдосида янги шаклга кирди. Ушбу вазият олдида ушбу маҳсулотларни import қилувчи ва экспорт қилувчи мамлакатлар озиқ-овқат маҳсулотларини бошқариш тизимини кучайтириш ва хавф-хатарларга асосланган бошқарув стратегиясини ишлаб чиқиш учун қонуний чоралар кўрдилар. Ушбу доирада халқаро майдондаги Жаҳон савдо келишувлари мамлакатларнинг ривожланиши ва тартибга солиниши ва янги озиқ-овқат стандартларининг шаклланишига таъсир кўрсатди. Озиқ-овқат хавфсизлиги соҳасида сезиларли ютуқларга эришган ҳатто ривожланган давлатлар ҳам вақт ўтиши билан турли йўллар билан пайдо бўладиган янги озиқ-овқат хавфини тан олиб, ўз тизимларини янгиламоқдалар.

Ушбу ўзгаришларга жавобан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти ва Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти озиқ-овқат маҳсулотлари занжиридаги барча корхоналарни, айниқса ривожланаётган мамлакатларда қамраб оладиган илмий тамойиллар ва қоидаларга асосланган миллий озиқ-овқат назорат тизимини яратишни қўллаб-қувватламоқда.

Аксарият ривожланаётган мамлакатларда озиқ-овқат назорати турли ҳокимиятлар ўртасида тақсимланади, бу ваколат ва мувофиқлаштириш етишмаслигини келтириб чиқаради. Шу билан бирга, озиқ-овқат

маҳсулотларини назорат қилишни ўрганиш бўйича турли хил қонуний чоралар кўрилди. Озиқ-овқат назорати бир нечта тизимлар орқали таъминланадиган ушбу принципларда битта ташкилот соғлиқни сақлаш тизимини мустаҳкамлаш, фирибгарлик ва алдамчиликка йўл қўймаслик, озиқ-овқат тақлидини ва адолацизлигини йўқ қилиш ва савдони энгиллаштириш стратегиясини ишлаб чиқиши керак.

IFS халқаро озиқ-овқат стандарти нима?

Дунёда озиқ-овқат маҳсулотлари келтириб чиқарадиган касалликларнинг пайдо бўлиши ва такрорланиш даражаси ошмоқда. Бошқа томондан, озиқ-овқат хавфсизлиги ва сифат мезонларига жавоб берадиган давлатлар ўртасидаги можаролар кучайиб бормоқда. Ушбу ўсиш туфайли озиқ-овқат хавфсизлиги амалиёти халқаро миқёсда муҳокама қилинмоқда. Ривожланган давлатлар озиқ-овқат билан боғлиқ инқирозлар туфайли ўз тизимларини шубҳа остига олишни бошладилар. Натижада, улар озиқ-овқат маҳсулотларини бошқариш тизимини қайта кўриб чиқишни бошладилар. Ушбу тадқиқотларда асосан қуйидаги фикрлар сўроқ қилинди.

- Озиқ-овқат маҳсулотлари билан боғлиқ муаммоларни олдини олиш учун дастурларни қўллаш қобилияти

Озиқ-овқат маҳсулотлари саноатида ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва marketing фаолиятида жадал ривожланаётган технологияларга амал қилиш

- Инсон саломатлигини муҳофаза қилишнинг илмий принципларига асосланган озиқ-овқат маҳсулотларини бошқариш тизимини ишлаб чиқиш

- Халқаро озиқ-овқат савдоси, озиқ-овқат хавфсизлиги ва сифат стандартларини уйғунлаштириш

- Одамларнинг турмуш тарзининг ўзгариши ва тез урбанизация

- Истеъмолчиларнинг озиқ-овқат хавфсизлиги ва сифати тўғрисида хабардорлигини ошириш ва давлат идораларининг талаблари ошиб бормоқда

Глобал озиқ-овқат хавфсизлиги ташаббуси Шимолий Америка, Европа ва Австралияда жойлашган қирққа яқин тижорат корхоналари томонидан ташкил этилган. Ушбу ташкилот бутун дунё бўйлаб озиқ-овқат хавфсизлигини бошқариш тизимларида ҳамкорлик қилиш учун озиқ-овқат соҳасидаги асосий иштирокчиларни бирлаштирди. Истеъмолчилар қаерда бўлишидан қатъи назар, ушбу ташкилот озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича глобал стандартни тайёрлашга ва озиқ-овқат маҳсулотлари саноатидаги корхоналарга озиқ-овқат маҳсулотларининг янада ишончли сотилишини таъминлашга интилади.

Озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича глобал ташаббуснинг мақсадлари:

- Озиқ-овқат хавфсизлигини бошқаришнинг турли тизимлари ўртасида яқинликни ўрнатиш орқали корхоналарнинг озиқ-овқат хавфсизлиги хавфини камайтириш.

- Резервларни камайтириш ва иш самарадорлигини ошириш орқали глобал озиқ-овқат тизимидаги харажатларни камайтиринг

- Озиқ-овқат хавфсизлиги соҳасида салоҳият ва салоҳиятни изчил ва самарали глобал озиқ-овқат тизимини яратиш учун ошириш

- Ахборот алмашинуви ва ҳамкорликни яратиш орқали ноёб халқаро платформани яратиш

Халқаро озиқ-овқат стандарти, IFC International Food Standard, 2000-да шу тарзда пайдо бўлди. Ушбу стандартга мувофиқ, озиқ-овқат ишлаб чиқарувчи компаниялар ва етказиб берувчилар бозорга озиқ-овқат хавфсизлиги ва гигиена талабларига жавоб берадиган озиқ-овқат маҳсулотларини етказиб беришлари таъминланади. 2012-да IFS стандартининг олтинчи янгиланиши амалга оширилди. Ушбу стандарт озиқ-овқат хавфсизлиги стандартини ўлчашга имкон беради.

IFS халқаро озиқ-овқат стандартини тайёрлашда қуйидаги мақсадлар ҳисобга олинди:

- Умумий стандартни белгиланг ва ягона баҳолаш тизимини яратинг

- Аккредитация қилинган сертификатлаштириш органлари ва аудиторларни қабул қилиш

- Барча таъминот занжири давомида таққосланадиган ва ошқора бўлиш

- Озиқ-овқат ишлаб чиқарувчи компаниялар ва етказиб берувчиларнинг харажатларини камайтириш

IFS International Food Standard нашр этилишидан олдин немис, француз, италян ва бошқа йирик чакана савдо тармоқлари ўзларининг маркали маҳсулотларининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш учун ўз тизимларидан фойдаланган ва ўзларининг аудитларини ўтказишган. Шу тарзда корхоналарнинг стандартлар ва аудитга бўлган нуқтаи назари турлича эди. Бу озиқ-овқат ишлаб чиқарувчи компанияларни қийин аҳволга солиб қўйди. IFS стандарти мувофиқлик ва аудитга умумий ёндошишни таъминлайди. IFS International Food Standard озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлайди ва озиқ-овқат ишлаб чиқарувчи компанияларнинг маҳсулот сифатини назорат қилади. Бугунги кунда нафақат Европа мамлакатларида, балки бутун дунёда ушбу стандарт қабул қилинган.

Ушбу стандартнинг тузилиши қуйидагича.

- Аудитга қўйиладиган асосий талаблар (Сифат менежменти тизими, хавфларни бошқариш, НАССР стандарти, жараёнлар, ҳужжатлар ва ёзувлар, катта бошқарув маъсулияти, ресурсларни бошқариш, ишлаб чиқариш жараёнлари, ўлчаш, таҳлил қилиш ва такомиллаштириш)
  - Сақлаш ва тарқатиш фаолияти (маҳсулот билан алоқа қилиш, техник хизмат кўрсатиш, кузатиш, зараркунандаларга қарши кураш, гигиена, юклаш майдони ва бошқалар)
  - Транспортировка фаолиятига талаблар (қадоқлаш ва транспортировка)
- IFS International Food Standard корхоналарга нималарни олиб келади:
- Корхоналар ички ва ташқи бозорларга осонгина кириб боришлари мумкин
  - Айниқса Европа Иттифоқи давлатларида у сезиларли рақобатдош устунликка эга
  - Озиқ-овқат хавфсизлиги, сифати ва гигиена талабларига жавоб берилади
  - Озиқ-овқат хавфсизлигига таҳдид солувчи хатарлар назоратга олинади
  - Истеъмолчиларнинг ушбу корхоналарга бўлган ишончи ортади
  - Ишлаб чиқариш хатолари камаяди ва иш унумдорлиги ошади.

Адабиётлар:

1. Кревенс Д.В. Стратегический маркетинг /пер с англ – М: Вильямс,2003.
- 2.Ламбен Ж. Ж. Стратегический маркетинг. Европейская перспектива. – СПб: Наука, 1996.
3. Лифиц И.М. Теория и практика оценки конкурентоспособности товаров и услуг. – М. Юрайт м. 2001.
4. Нильсон Т. Конкурентный брендинг / пер с англ – СПб Питер, 2003
5. Портер М. Международная конкуренция / под ред В.Д. Щетинина – М . Международные отношения, 1993